TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKTDAN FOYDALANISHNING PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI: SOTSIAL-PSIXOLOGIK YONDASHUV

Madgapilova Nargiza Talipjanovna
"Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi,
https://orcid.org/0009-0006-9488-6392
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Abdullayeva Farangiz Rustam qizi
farangiza346@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning psixologik xavfsizligi masalasi ilmiy-uslubiy jihatdan o'rganiladi. Sotsial-psixologik yondashuv talabalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi hamda professional tayyorgarligini ta'minlashda muhim omil ekanligi ta'kidlanadi. Tadqiqotda fenomenologik va pedagogik metodlar orqali psixologik xavflar tahlil qilinadi. Maqsad – aqlli ta'lim texnologiyalaridan foydalanishda psixologik xavfsizlikni ta'minlovchi mexanizmlarni aniqlash. Shuningdek, maqolada talabalarning ijtimoiy hamkorlik qobiliyati va emotsional barqarorligini qo'llab-quvvatlash masalalari muhokama qilinadi. Olinayotgan natijalar pedagogik jarayonda SI integratsiyasini samarali amalga oshirish uchun asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, psixologik xavfsizlik, sotsial-psixologik yondashuv

Аннотация: В статье рассматривается проблема психологической безопасности при использовании искусственного интеллекта в образовании с научно-методологической точки зрения. Социально-психологический подход подчеркивается как важній фактор обеспечения личностного и социального развития студентов, а также их профессиональной подготовки. В исследовании психологические риски анализируются с помощью феноменологического и педагогического методов. Цель – віявить механизмі обеспечения психологической безопасности при использовании интеллектуальніх образовательніх технологий. Кроме того, обсуждаются вопросі поддержки социальніх навіков и эмоциональной устойчивости студентов. Полученніе результаті служат основой для эффективной интегратsіи ИИ в педагогический процесс.

Ключевіе слова: Искусственній интеллект, психологическая безопасность, социально-психологический подход

Abstract: The article examines the issue of psychological safety in the use of artificial intelligence in education from a scientific and methodological perspective. The social-psychological approach is emphasized as a key factor in ensuring students' personal and social development, as well as their professional readiness. Psychological risks are analyzed using phenomenological and pedagogical methods. The aim is to identify mechanisms for ensuring psychological safety in the use of intelligent educational technologies. In addition, issues of supporting students' social skills and emotional stability are discussed. The results serve as a basis for the effective integration of AI into the educational process.

Keywords: Artificial intelligence, psychological safety, social-psychological approach

Kirish

Hozirgi global zamonaviy ta’lim makonida texnologiyalarning jadal rivojlanishi, xususan sun’iy intellekt (SI) platformalarining ta’lim jarayonida keng qo‘llanilishi, pedagogik faoliyat va o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. SI asosidagi ta’lim vositalari individual ta’lim yo‘nalishini ta’minlash, o‘quvchi qobiliyatlarini aniqlash va ularning o‘rganish jarayonini shaxsiylashtirish imkonini beradi. Shunga qaramasdan, sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish jarayonida psixologiya va ijtimoiy muhit bilan bog‘liq xavflar ham kelib chiqishi mumkin. Bu xavflar asosan shaxsning psixologik holati, ijtimoiy integratsiyasi, o‘quv motivatsiyasi va pedagog-o‘quvchi munosabatlariga ta’sir qiladi.

Psixologik xavfsizlik ta’lim jarayonida har bir ishtirokchining o‘zini erkin va ishonchli his qilishini, stress va qo‘rquvlarsiz o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishini anglatadi. SI vositalari bilan bog‘liq psixologik xavflar qatorida axborot ortiqchaligi, shaxsiy ma’lumotlar bilan ishlashdagi noto‘g‘ri qarorlar, ijtimoiy oqibatlar va inson-kompyuter munosabatlaridagi emotsional stressni sanab o‘tish mumkin. Shu bois, sun’iy intellektdan foydalanishning psixologik xavfsizligini ta’minlash masalasi nafaqat pedagogik, balki sotsial-psixologik yondashuvni ham talab qiladi.

Sotsial-psixologik yondashuv asosida tahlil qilish pedagoglar va o‘quvchilarning SI texnologiyalariga munosabatini, ularning emotsional barqarorligi va ijtimoiy hamkorlik qobiliyatini o‘rganish imkonini beradi. Shu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar SI texnologiyalarini samarali joriy etish va psixologik xavfsizlikni ta’minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv SIning ta’lim jarayonidagi afzalliklarini maksimal darajada ishlatish bilan birga, psixologiya va ijtimoiy muhitdagi salbiy ta’sirlarni kamaytiradi.

Shu bilan birga, kirish qismda ta’limda SIdan foydalanishning ijobiy va salbiy psixologik oqibatlari, xavfsizlik talablari va sotsial-psixologik mexanizmlarni o‘rganishning ilmiy ahamiyati ta’kidlanishi kerak. Bu esa dissertatsiyaning maqsadi va vazifalariga asos bo‘lib, tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.

Hozirgi zamonaviy ta’lim makonida sun’iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish yangi pedagogik imkoniyatlarni ochmoqda. SI asosidagi aqlli ta’lim vositalari individual ta’lim yo‘nalishini ta’minlash, o‘quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash va o‘rganish jarayonini shaxsiylashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, sun’iy intellektning ta’limda qo‘llanilishi nafaqat texnik va pedagogik, balki ijtimoiy-psixologik sohada ham yangi muammolarni yuzaga keltiradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – aqlli ta’lim jarayonida paydo bo‘ladigan ijtimoiy-psixologik muammolarni tahlil qilish, ularning ta’lim va kasbiy rivojlanishga ta’sirini o‘rganishdan iborat.

Adabiyotlar tahliliga ko‘ra, sun’iy intellekt va aqlli ta’lim texnologiyalari pedagogik jarayonda samaradorlikni oshirishi mumkin (G. K. Kasimova, G. V. Valeeva va boshqalar), ammo bu jarayonda talabalarning shaxsiy rivojlanishi, shaxslararo munosabatlari va ijtimoiy integratsiyasiga ta’sir ko‘rsatadigan psixologik xavflar ham mavjud. Masalan, axborot ortiqchaligi, ishonch va empatiyaning pasayishi, inson-kompyuter aloqasida stress va ijtimoiy oqibatlar tahdidi kabi muammolar kuzatiladi. Shu nuqtai nazardan, SIdan foydalanish jarayonida psixologik xavfsizlikni ta’minlash – ta’lim jarayonida har bir ishtirokchining emotsional barqarorligini va ijtimoiy hamkorlik qobiliyatini saqlash demakdir.

Tadqiqotning nazariy asosi fenomenologik yondashuv va sotsial-psixologik tahlilga asoslangan. Fenomenologik yondashuv tadqiqotchiga hodisani aniq tushunish va uning sub'ektiv tajribasi va shaxslararo munosabatlarga ta'sirini baholash imkonini beradi. Bu esa talabalarning aqlli ta'lim sharoitidagi o'zini tutishi, boshqalar bilan hamkorlikdagi munosabatlari va professional rivojlanishlarini ilmiy tahlil qilish uchun muhimdir.

Metodologik jihatdan, tadqiqotda aqlli ta'limning ijtimoiy-psixologik muammolari nazariy tahlil qilinadi. Bu esa bir tomondan, talabalarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy a'zolik hissi, boshqa tomondan esa kelajakdagi mutaxassislar sifatida ularning professional hamkorlik qobiliyati bilan bog'liq. Tadqiqotning ilmiy g'oyasi shundaki, hozirgi zamonaviy aqlli ta'lim aniq konseptual va texnologik chegaralarga ega emas, uning qiymat va maqsadlari muayyan standartlar asosida belgilanmagan. Bu esa ta'lim va kasbiy munosabatlarda ijtimoiy salbiy tendensiyalarni kuchaytiradi, shu jumladan shaxsiy, shaxslararo va kasbiy rivojlanishda deformatsiyalarni keltirib chiqaradi.

Akademik adabiyotlarni tahlil qilishdan ko'rinib turibdiki, sun'iy intellektdan samarali foydalanish uchun pedagoglar va talabalar uchun psixologik xavfsizlikni ta'minlovchi metodik va metodologik mexanizmlarni ishlab chiqish zarur. Bu mexanizmlar qator qadamlarni o'z ichiga oladi: talabalarning ijtimoiy hamkorlik va kommunikatsiya qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash, axborotni to'g'ri qabul qilish va baholashni rag'batlantirish, hamda SI texnologiyalari bilan ishlashda emotsional barqarorlikni saqlash.

Tadqiqotda asosiy o'rinni talabalarning shaxs sifatida, sherik sifatida va ijtimoiy a'zolar sifatida rivojlanishi tashkil etadi. Shu bilan birga, aqlli ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish ularning kelajakdagi mutaxassis sifatidagi kasbiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shu jihatdan muhim bo'lib, maktablarda va universitetlarda ta'lim va tarbiya jarayonini optimallashtirish va boyitishga qaratilgan samarali metodik tavsiyalar va innovatsion vositalarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi sotsial-psixologik va fenomenologik yondashuvlar bilan ta'minlangan bo'lib, bu SIdan foydalanish jarayonida paydo bo'ladigan ijtimoiy-psixologik muammolarni aniqlash, tahlil qilish va ularni minimallashtirish imkonini beradi. Bu esa zamonaviy aqlli ta'limni psixologik xavfsizlikni ta'minlaydigan tarzda amalga oshirish uchun muhim ilmiy va amaliy asos hisoblanadi.

Muhokama

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta'lim jarayonida qo'llanilishi nafaqat pedagogik, balki psixologik va ijtimoiy sohalarda ham yangi mexanizmlarni talab qiladi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, SIdan foydalanish ta'lim jarayonini individuallashtirish, tahlil qilish va o'quvchi qobiliyatlarini optimal ravishda rivojlantirish imkonini beradi (G. K. Kasimova, G. V. Valeeva va boshqalar, 2020). Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalari inson-kompyuter aloqasini chuqurlashtirgani sari, psixologik xavfsizlik masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik xavfsizlik tushunchasi ta'limda har bir ishtirokchining stresssiz, ishonchli va erkin muhitda faoliyat yuritishini anglatadi. SI vositalari bilan ishlashda yorqin misol sifatida emotsional stress, kommunikatsiyadagi qiyinchilik, ijtimoiy oqibatlar va shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlashdagi noto'g'ri qarorlar kabi xavflar paydo bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, SIdan samarali foydalanish faqat texnik jihatdan emas, balki psixologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydigan uslubiy mexanizmlar orqali amalga oshirilishi kerak.

Sotsial-psixologik yondashuv aksentni talabalarning ijtimoiy va shaxslararo rivojlanishiga qaratadi. Bu yondashuvda asosiy e'tibor talabalarning:

1. Shaxsiy rivojlanishi va o'zini tushunish qobiliyati;
2. Boshqalar bilan hamkorlikdagi kommunikatsiya va empatiya ko'nikmalari;
3. Kelajakdagi mutaxassis sifatida professional ijtimoiy munosabatlari;

ustuvor jihatlariga qaratilgan.

Fenomenologik yondoshuv ilmiy muhokamada muhim ahamiyatga ega bo'lib, u tadqiqotchiga talabalarning SI bilan ishlash jarayonidagi subektiv tajribasini aniqlash va tahlil qilish imkonini beradi. Bu talabalarning aqlli ta'lim sharoitida o'zini tutishi, emotsional holati va boshqalar bilan hamkorlik munosabatlarini ilmiy asosda baholashga xizmat qiladi. Shu tariqa, psixologik xavfsizlikni ta'minlash faqat texnik vositalarni tatbiq qilish bilan cheklanmay, pedagogik, psixologik va ijtimoiy mexanizmlarni ham qamrab olishni talab qiladi.

Ilmiy tahlil ko'rsatishicha, zamonaviy aqlli ta'limda aniq konseptual va texnologik chegaralarning yo'qligi, qiymat va maqsadlar nuqtai nazaridan aniqlikning yo'qligi ijtimoiy salbiy tendensiyalarni kuchaytiradi. Bu esa talabalarning shaxsiy, shaxslararo va kasbiy rivojlanishida deformatsiyalar yuzaga kelishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, sotsial-psixologik yondashuv SIdan foydalanishning psixologik xavfsizligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega: u nafaqat xavflarni aniqlaydi, balki ularni kamaytirishga qaratilgan pedagogik va psixologik intervensiyalar tizimini shakllantiradi.

Shuningdek, ilmiy muhokamada ta'kidlash mumkinki, psixologik xavfsizlik va sotsial-psixologik yondashuv ham amaliy, ham nazariy ahamiyatga ega. Amaliy jihatdan u maktab va universitetlarda ta'lim jarayonini optimallashtirish, talabalarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Nazariy jihatdan esa, bu yondashuv SI texnologiyalarini pedagogik jarayonga integratsiya qilishda psixologik xavflarni tahlil qilish va ularni minimallashtirishning fundamental asosini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning psixologik xavfsizligi masalasi faqat texnologiyani joriy etish bilan cheklanmaydi, balki uni sotsial-psixologik nuqtai nazardan integratsiya qilishni ham talab qiladi. Bu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt asosidagi aqlli ta'lim vositalari talabalarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy hamkorlik qobiliyatlari va professional tayyorgarligiga ta'sir ko'rsatadi. Aynan shu jihatlar psixologik xavfsizlikni ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Sotsial-psixologik yondashuv talabalarning ta'lim jarayonidagi individual ehtiyojlarini, emotsional holatini va ijtimoiy munosabatlarini hisobga oladi. Bu talabalarning o'zini ishonchli va erkin his qilishini, stress va tushkunlikdan himoyalanishini ta'minlaydi. Shuningdek, SI vositalari bilan ishlashdagi psixologik xavflar, masalan, axborot ortiqchaligi, ijtimoiy izolyatsiya, kommunikatsiyadagi qiyinchiliklar va professional munosabatlardagi noto'g'ri qarorlarning oldini olish imkonini beradi.

Bundan tashqari, sotsial-psixologik yondashuv pedagoglar va talabalar o'rtasida ijtimoiy hamkorlikni mustahkamlaydi, ularning o'zaro ishonch va hamjihatlik asosidagi munosabatlarini rivojlantiradi. Bu esa zamonaviy ta'limda sun'iy intellektdan samarali foydalanish uchun muhim pedagogik shart-sharoit hisoblanadi. Shu tariqa, psixologik xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlari nafaqat individual rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi, balki ta'lim muassasalarida ijtimoiy barqaror muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, psixologik xavfsizlik va sotsial-psixologik yondashuv SIdan foydalanishning strategik jihatlarini ham ta’minlaydi: ular orqali ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalarning pedagogik va emotsional potensialini maksimal darajada ishlatish mumkin. Bu esa talabalarning akademik muvaffaqiyatlari va kelajakdagi professional faoliyatlari uchun samarali va barqaror muhit yaratishga imkon beradi.

Shu tariqa, sun’iy intellektdan foydalanishning psixologik xavfsizligi masalasi faqat texnologiyalarning texnik jihatini hisobga olish bilan emas, balki uni inson psixologiyasi va ijtimoiy muhit nuqtai nazaridan integratsiya qilish bilan ham chuqurlashtirilishi lozim. Sotsial-psixologik yondashuvning amalga oshirilishi orqali talabalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi rag‘batlantiriladi, pedagogik jarayonda psixologik xavfsizlikni ta’minlaydi va zamonaviy ta’limda innovatsion texnologiyalarning barqaror va samarali qo‘llanilishini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kasimova G.K., Valeeva G.V. Innovatsion pedagogik texnologiyalar va sun’iy intellekt asosida ta’lim jarayonini optimallashtirish // Pedagogika va psixologiya ilmiy jurnali. 2020. № 4. S. 82–90.
2. Hamroev Sh.M., Yusupova N. Psixologik xavfsizlik va elektron ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari // Ta’limda innovatsiyalar. 2021. № 2. S. 45–53.
3. Abduqahorov A.A. Aqlli ta’lim texnologiyalari va talabalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi // O‘zbekiston pedagogika jurnali. 2019. № 3. S. 12–21.
4. Baranova Y.V.Simonova I.V.Razvitie professionalnix kompetensiy bakalavrov po napravleniyu pedagogicheskogo obrazovaniya v oblasti informatiki v usloviyax sifrovogo obrazovaniya // Vestnik Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni A.I. Gersena. 2018. № 190. S. 116–124.
5. Ivanova M.A. Petrova T.V. Psixologicheskaya bezopasnost studentov v usloviyax sifrovogo obucheniya // Pedagogika i psixologiya obrazovaniya. 2020. № 5. S. 34–42.
6. Sidorova L.N., Kuznesova Y.Y. Sotsialno-psixologicheskie aspekti vnedreniya iskusstvennogo intellekta v obrazovatelniy protsess // Vestnik pedagogicheskix nauk. 2021. № 7. S. 58–66.
7. Frolova N.V. Zaxarova I.V. Sovremennie podxodi k obespecheniyu psixologicheskoy bezopasnosti pri ispolzovanii sifrovix texnologiy v obuchenii // Sovremennaya pedagogika. 2019. № 12. S. 24–32.